

Sofie Rifbjerg

Af Ole Schultze Henriksen, børnehavelærer, cand. pæd.pæd.

"Navnlig for Pædagoger er det som at komme i Himlen, naar man giver sig selv Lov til at glæde sig over det, der gror - det morsomme, det gode - det menneskelige, det snilde og kloge- o.s.v., i Stedet for altid at gaa rundt med Krav: Børnene (eller de unge) skal være saadan, skal kunne det eller det, skal gøre saadan el. saadan." (Sofie Rifbjerg 1946 1.)

Sofie Rifbjerg (1886 -1981) er en af de mange stærke kvinder der har præget den danske pædagogiske historie. Virksom i mellemkrigstiden og årene efter anden verdenskrig, hvor samfundet på mange måder som i dag var under kraftige forandringer, og hun kommer måske også derfor til at fremtræde i kraftig modsætning til det der var før, og personificere et opgør med tidens pædagogiske tænkning og praksis. Nogle begreberne i den fornyelse som Sofie Rifbjerg sammen med andre stod for, kan kort beskrives som introduktionen af individualpsykologien, respekten for børnenes individualitet, iagttagelsen som nødvendig baggrund for det pædagogiske arbejde og som person havde hun en stærk antiautoritær grundholdning.

Sofie Rifbjergs meritter.

Rif. nåede i sit lange liv, at beskæftige sig med mange betydningsfulde sagen inden for den pædagogiske verden. (Rif er hendes kælenavn og vil blive brugt i artiklen) Hun blev født i 1886 i Havrebjerg Sogn i Sorø Amt, tog lærereksamen 1911 og blev i 1925 magister i psykologi fra Kbh.s universitet, som en af de første. I 1928 startede Rif. sammen med en kreds af meningsfæller, bl.a. dr. phil. Sigurd Næsgaard, et uddannelsessted for børnehavelærerinder: Montessorikursus som hun ledede i en årrække. Fra 1936 til 45 arbejdede Rif. på Kbh.s skolepsykologiske kontor, og fra 1938 som skoleinspektør. 1945-54 blev hun leder af to hjælpeskoler (Frederiksgård skole og Ole Suhrsgade). Hun var herudover med til at lave den første intelligensprøve på dansk ved at oversætte og overføre Binet-Simon-prøve. Ud gav 5 bøger og oversatte 7, hvor de vigtigste måske er i "*Børnenes Kaar i Storbyen*. 1946" og "*Træk af den moderne opdragelses historie*, 1966". Rif. var en de toneangivende pædagog i Landsforeningen Den Frie Skole som blev stiftet i 1926. Men hun fik også indrettet Danmarks første sommerkoloni for hjælpeskolebørn (Karrebæksminde og Hjerting). Efter pensionering opretholdt hun kontakten med »vanskelige« børn på behandlingshjemmet Egelundshuset og i 1930'rne fremsatte hun ideen om udflytterbørnehave, og i 1976 åbnede Sofie Rifbjerg-fonden udflytterbørnehaven Asmundsminde i Kvistgård for behandlingskrævende børn. Sofie Rifbjerg døde i 1981, 94 år gammel. 2.

Som det fremgår af den lange liste af meritter, havde Rif. sine interesser både i skolen, i daginstitutions verdenen og arbejdet med såkaldte vanskelige børn og som flere af de andre pionere i denne periode af den pædagogiske historier var hendes projekt et dannelsesforløb for barnet hvor nutidens skarpe skel mellem skole, daginstitutions og særforsorg tænkning ikke var tilstede

Det vil i en artikel som denne være umuligt at beskrive alle Rif. forskellige virksomheder jeg har derfor valgt at sætte fokus på hendes inspiration fra Maria Montessori, oprettelsen af Kursus for Småbørnslærerinder og hendes arbejde med vanskelige børn.

Sofie og Montessori.

Som en rød tråd gennem Sofie Ribbjerg pædagogiske tænkning og arbejdet går inspirationen fra Maria Montessori. *"Vort århundredes største pædagog"* 3. Maria Montessori (1870-1952) er italiensk læge der i arbejdet med ånsvage børn udvikler en pædagogik baseret på psykologi og pædagogisk forsøgsarbejde med iagttagelser og videnskabelige metoder, Montessoris udgangspunkt var respekt for barnet, dets spontane interesse og selvstændige udvikling og frihed til at udfolde sig. Hun udviklede teori om børns sensitive perioder, og materialer til at udvikling af barnet svarende til disse perioder. 4

I en artikel i "Den frie skole i 1930" beskriver Rif hvad hun har lært af Montessori: *"Respekt for børnenes individualitet og for de indre love, hvorefter udviklingen sker, tålmodighed, varsomhed og tilbageholdenhed må præge den voksnes holdning overfor børnene. Nøje iagttagelse må være grundlaget for at tilrettelægge et miljø, der imødekommer deres behov. Dette nødvendiggør, at pædagogen hele tiden har sin opmærksomhed henvendt på, en tilrettelæggelse af miljø og beskæftigelses muligheder, der er levende og som får barnets bundne kræfter til at virke"*. 5.

Rif ønskede, at pædagoger skulle gå ud fra iagttagelsen af de små, lære af dem, som Montessori gjorde. Man må først og fremmest sig at iagttage børn uden hæmmende fordomme og med fantasi. Med eksperimenteren skabe et miljø omkring dem, der levende og i naturlig vekslen til stadighed anerkender de forskellige børns trang til aktivitet og liv. Det var hendes opfattelse er at vi underkender børnenes trang til aktivitet og intellektuel næring , men samtidig mente hun at også de små og forsømte børn havde så mange muligheder, der burde komme til udfoldelse i en atmosfære af kærlighed, tålmodighed og forståelse.

Denne inspiration fulgte Rif i hele hendes lange liv og var også baggrunden for at i 1927 tog initiativ til at starte sin egen Montessori børnehave i sin lejligheden på Amager med Thyra Nielsen som leder. Undervejs med arbejdet i børnehaven, fortæller hendes senere mange årige samarbejdspartnere Inge Kristine Mortensen , *"opstod behovet for at en uddannelse for pædagoger baseret på de nye tanker og "atter blev begyndelse taget i Rif.s dagligstue"* 6. og i 1928 starter Montessorikursus for Småbørnslærerinder

Kursus for Småbørnslærerinder.

På det tidspunkt hvor seminariet starter, er der i landet to andre børnehaveseminarier. Frøbelseminariet og . Frøbelhøjskolen. I slutningen af 20'erne og starten af 30'erne var frøbelpædagogikken, der i sin tid havde repræsenteret noget fornyede, efter mange progressive pædagogers mening, stivnet i formalisme, i hvert tilfælde som den blev praktiseret i en række børnehaver 7.

Det nye seminariums mål var altså at uddanne pædagoger til at arbejde med småbørn efter den frie opdragelsesprincipper. Fagene var Montessori kundskab, børnepsykologi, pædagogik, samfundsforståelse, manuelt arbejde, sang og rytmik. Undervisningsstoffet var banebrydende og utraditionelt for den tid. Bl.a. var de skabende fag noget nyt i børnehaveuddannelsen fortæller Rif i sin bog *"Træk af den moderne opdragelses historie"* fra 1966. Men også undervisningen i den moderne børnepsykologi var noget særligt. Med Montessori blev pædagogikken nu baseret på psykologi og pædagogisk forsøgsarbejde med iagttagelser og videnskabelige metoder

Som sagt hed seminariet de første år "Montessorikursus", og i starten var det individualpsykologien og Montessoris materialer der betød noget, men efterhånden kom Montessori materialerne til at betyde mindre og mindre. Hvorimod de skabende fag fik en meget

central rolle. Dette hang sammen med en tydelig påvirkning fra den kulturradikale bevægelse, hvor fra en række kunstnere og teoretikere fik deres gang på seminariet. Men også psykoanalysen fik også med den kulturradikale indflydelse en stor plads i seminariets undervisning, bl.a. via Sigurd Næsgaard 8.

Kulturradikalismen og psykoanalysen.

Det var en ret enestående lærerstab, Sofie Ribbjerg formåede at samle omkring sig i disse år: Gertrud Lundholm, Anne Marie Nørvig, Thomas Sigsgaard, O. de Hemmer Egebjerg, Sven Møller Kristensen, Egon Mathiesen, Bernhard Christensen, Astrid Gøssel, Ruth Højberg-Pedersen og Inger Kristine Mortensen. De fleste med deres rødder blandet de kulturradikale.

Den forholdsvis lille og politisk brogede flok, som de kulturradikale intellektuelle udgjorde, betød i disse år nytænkning på en række områder, såsom litteratur, teater, musik, malerkunst, arkitektur, film og som sagt i pædagogik. Det de var fælles om var en civilisation eller kapitalisme kritik og et menneske syn. - *"Mennesket er godt, men hæmmes i sin udvikling af det borgerlige samfunds kultur"*. "Bevægelsen" var herud over båret af en fremtidsstro, og for mange en socialistiske utopi. Kulturen var kampmidlet, men også solidaritet med arbejderklassen spillede en stor rolle. Ideerne blev udbredt i tidsskrifter som "Kulturkampen", "Kritisk Revy", "Sex og Samfund" osv. På forlagene: "Monte", "Clarte". I studie kredse og møder. I partier, fortrinsvis DKP og venstre fløjen af socialdemokratiet.

Hvordan havde Rif det så med denne politisk radikaliserede gruppe? På mange måder havde hun en anden tilgang en måske mere humanistisk en dogmatisk politisk tilgang til sit virke. Hun formulerede det på denne måde i et brev til de studerende: *"Gid vi alle - som Kammerater fra Kursus - maa danne en Slags Sammensværgelse for Retten til at være levende. Vi vil ikke sværge til nogen Dogmer - ikke noget med: Er De Kommunist - ja eller nej - Er de Tilhænger af Ellington - ja eller nej - o.s.v., men vi maa være enige om, at vi vil lade Livet gro ! Vi maa give os selv og andre Lov til at leve, lade Varme og Kærlighed strømme frit og uhindret fra og kil os."* 9.

Aase Hauch der var studerende på seminariet i 1937 fortæller at psykoanalysen var *"vigtig for os - der ville give børnene en frie opdragelse."* Undertrykkelse af de naturlige instinkter og drifter kunne give anledning til sjælelige lidelser. De voksne ikke skulle gribe aktivt ind i børnenes leg, men skabe trykke rammer for legen. Barnet skulle gennem legen havde mulighed for, at leve sine konflikter ud 10. Det var dog ikke den store begejstring Rif lagde for dagen over for psykoanalysen, det på flere måder stod i modsætning til inspiration fra Montessori. *"Absolut frihed findes kun i absolut ensomhed"* mente Rif.

Det frie skabende arbejde.

Det frie skabende arbejde er en af de andre nyskabelser på seminariet. Tora Raknes, studerende og senere lærer på Kursus for Småbørnslærere, giver i en artikel i 1947 en nærmere definition hvad hun mener at der lå i begrebet produktivt arbejde: *"Naar vi derfor taler om produktivt arbejde i børnehaven, tænker vi på den fri leg med alle de materialer, som giver barnet den største mulighed for at skabe noget, der er udtryk for dets personlighed. Først og fremmest leg med maling, ler, papir, saks og klister og alt muligt "værdiløst materiale", desuden sang og rytmik. Men for at svare til hvad vi forstaar ved "produktivt arbejde", maa denne leg være fri, uden forskrifter og byggende på børnenes eget initiativ"* 11.

Stil og atmosfære på "Kursus"

Seminariet var startet som en protest mod den autoritære opdragelse, - i skolen og i Frøbels børnehaverne - og blev da også præget af en fri og anti-autoritær atmosfære. Denne holdning

til autoriteter og det autoritære svarede i høj grad til Rif. væremåde og temperament. Torben Gregersen som underviste på seminariet fortæller bla. " *at der var nogle autoriteter som Rif. havde bl.a. fordi de - efter hendes mening ikke forstod det, hun grundede sit virke på. De kunne ikke forstå, at hun ikke ofrede mere af sin tid på at skrive pæne breve, men nøjedes med at kradse noget ned på et tilfældigt stykke papir*". Dette betød også at hun ikke altid var lige vellidt i "systemet" Københavns skoledirektør Thorkild Jensen karakteriserede hende som "den frækkeste kvinde, der har siddet på mit kontor" og Oluf Skjerbæk, overinspektør for børneforsorgen udtalte "En anbefaling fra denne dame er ingen anbefalinger"

Seminariet lagde som sagt vægt på en frigørelse fra de autoritære opdragelsesnormer og fra autoritetstroen, som de fleste i den tid også de studerende var opdraget efter. De studerende fik derfor også indflydelse og medansvar på ansættelser af lærer og seminariets drift, og uddannelsen var uden eksamen, eller optagelsesprøver. "Man anså det for umuligt at bedømme pædagogisk viden og formåen ved hjælp af nogen eksamensform. Desuden anså man eksamen for at være ødelæggende og forstyrrende for det daglige arbejde." 12.

Tora Raknes skildrer sine oplevelse af seminariet i de første 10-15 år, i en tale på ved 40 års jubilæet i 1968: " *Hele atmosfæren var antiautoritær. Elever og lærere var "dus" - ikke som en tom demonstration af frisind, men for at befordre en åben meningsudveksling.*

Sofie og arbejdet med de "vanskelige børn".

Rif havde gennem hele sit arbejdsliv en særlig interesse for arbejdet "vanskelige børn" . Denne interesse blev grundlagt, da hun som ung arbejdede ved Den Kellerske Åndssvageanstalt. Hun mente, at en dybtgående indsigt i det utilpassede og sent udviklede barn skulle danne grundlag for dette barns behandling og placering i skolen og at der skulle udvikles pædagogik og redskaber hertil. Dette var også baggrunden for at hun i 1930 oversatte den franske intelligenstest Binet-Simon til dansk og var med til tilpasset den til danske forhold. Desuden udarbejdede hun et iagttagelsesskema Psykologisk iagttagelse af Barn, 1931 og i 1935 udgiver hun bogen "Udviklingshemmede Børn" der rummer psykologiske karakteristikker af 15 hjælpeskolebørn. 13

Efter at have været skoleinspektør ved Værneskolen på Øresundsvej 1930-36, blev hun i 1936 ansat i den nyoprettede Skolepsykologisk Kontor i Kbh., 1938-45 som leder. Her bidrog hun til at udvikle en dansk praksis for, hvorledes skolepsykologisk virksomhed skulle udøves. Reimer Jensen der var ansat samme med Rif på skolepsykologisk kontor i København fortæller at Rif havde en forbløffende evne til under en testning eller blot ved samværet med et barn - selv et meget svagt begavet barn eller et barn fra yderst ringe sociale forhold - at få fat på og leve sig ind i og give udtryk for, hvad der rørte sig i barnet. Alle facts vedrørende et barn eller en familie blev suppleret med en stærk indlevelse i, hvad det betød for et barn eller en familie at have de vanskeligheder. 14

I 1945-54 vendte Rif tilbage til hjælpeskolen, datidens specialskole, og blev inspektør ved to skoler, Frederiksgards Skole og Ole Suhrsgades Skole. Derved kom hun i mere direkte kontakt med børnene, og det var det arbejde, der frem for alt interesserede hende og hun fastholdt gennem hele sit virke, at det var nødvendigt at tage særlige hensyn til det sent udviklede barn, og at det derfor også var nødvendigt at udskille denne gruppe børn til særlige skoler. I forlængelse af dette synspunkt afholdt hun efteruddannelseskurser for lærere fra tidens specialskoler i specialpædagogik.

Som 68-årig lod hun sig pensionere for at arbejde videre med de mange gøremål hun altid havde påtaget sig. I 1930'erne havde Rif fremsat ideen med udflytterbørnehaver, men først i 1976 kunne hun med stiftelsen af Sofie Rifbjerg-fonden, åbne udflytterbørnehaven Asmundsminde i Kvistgård delvis for stærkt behandlingskrævende børn. – Også kontakten med de »vanskelige« børn på behandlings hjemmet Egelundshuset bliver opretholdt.

Hun lader sig oven i købet efter sin pensionering, ansætte som lærer på Egelundshuset. Bodil Pedersen Egelundshuset første forstander fortæller om dette : ” *Hun var en strålende oplæser og aftalte med os, at hun hver onsdag aften ville læse for os. Hun valgte Anton Makarankos bog ”Vejen til livet”, der handlede om børn og unge og deres lærere og det hjem, de i fællesskab byggede op. De store skolebørn var selvskrevne, man også gamle elever, hvoraf nogle endnu boede på Egelundshuset. Aller i omegnen kunne deltage, og disse onsdagsaftener blev en succes, alle glædede sig til ugen igennem*”. Men også den daglige undervisning gik Rif højt op i. Hver eftermiddag fra kl. 15-17 forberedte Rif næste dags undervisning. I den tid ville hun ikke forstyrres. Rif deltog i alle vore måltider, og efter aftensmaden hyggede hun sig ofte med børnene. Rif og jeg havde naturligvis drøftet skemalægning. Lidt vidste hun om børnenes standpunkt, men hun lagde meget vægt på, at de var normalt begavede, og nu skulle der stilles krav til dem, og hun glædede sig meget til opgaven. Der kom vanskeligheder, men trods mange slidsomme skoledage, hvor Rif givet følte nederlaget og skuffelsen mere end børnene, bar hun aldrig nag til dem. Hun modtog dem altid lige positivt og forstående, men hendes bekymringer over, hvordan de børn skulle kunne udvikle sig og komme til at klare livet var store.

Sofie Rifbjerg som person.

Rif bliver af dem der kendte hende skildret et menneske med faste normer og store krav til sig selv og sine med mennesker, men også som både kritisk og sprælsk. Og de medarbejdere hun knyttede til sig skulle meget gerne indeholde de sidste to kvaliteter og så skulle de først og fremmest brænde for sagen.

Tora Raknes skriver ved Kursus for Småbørnslærere i 40 års jubilæum hvordan hun oplevede sig selv og sine medstuderende i de første år og reflekterer over Rifs rolle som den der måtte favne alt dette. ”*Vi var i oprør mod alle traditioner - først og sidst de pædagogiske, men også alle de andre. Vi var begejstrede tilhængere af seksuel oplysning, af Poul Henningsen og abstrakt kunst. Oh Rif., når jeg nu i dag skriver dette, og tænker på dig midt i alt dette, du med dine rødder dybt forankret i den gamle kultur - og så tænker på, du ikke blot tolererede, men befordrede alt dette oprør, da er det først rigtigt gået op for mig, hvilken enestående tillid du må have! haft til at hvert menneske må finde sin egen vej, på sine egne betingelser*”. 15.

Folk der mødte hende i arbejdet eller ved møder kunne hun gøre et uudsletteligt indtryk på – på godt og ondt. Rif var aldrig bange for at udtale sin ubesmykkede mening og virkede derfor på nogle voksne som en ret udiplomatisk repræsentant for en utopisk bevægelse. Sofie Rifbjerg var aldrig neutral. Hun kunne ikke lade være med at tage stilling og med iver og sommetider indignation give udtryk for sine synspunkter, hvad enten det drejede sig om politik eller pædagogik eller moral.

Hvad kan vi bruge denne historie til?

Historiebevidsthed er ifølge historikeren Eric Bernhard Jensen ”*at prøve at begribe, at mennesket er historieskabt og historieskabende. Historiebevidsthed er lig med en erindret fortid og en forventet fremtid i en levet nutid*”. Eller sagt på en anden måde: Historie skulle kunne hjælpe os

med at få give os et perspektiv på nutiden så vi bliver i stand til at bruge dette til at forme en ønsket fremtid

Sprøgsmaal er så havd kan vi bruge Sofie rifbejrg og hende samtidshistori til med sin humanistike og refompædagogikse til gang til arbejde i dgainstitutioner , skoler, særforborg og seminarium udannelse. Kan vi bruge rifs tanker om barnet og pædagogikken og uddannelsen til noget i en tid hvor humanisme er bevet afløst af nytteværdi og forstillinger om opdragelse og betydning for arbemarked og natioan produktet. I en tid hvor hvor de herskende tanker om større faglighed har udmynte siig i pædagogiske læreplaner spogtest eksammn krav osv. Hvor Seminarier og deres kultur er forsvundet i forhold det Nye uddannelsesteder med fælles ensretede studieplaner .

Kilder:

1. Sofie Rifbjerg " Til afgangsholdet 1946" Lands arkivet for Sjælland m.m.
2. Torben Gregersen " Sofies biografi" i Dansk pædagogisk tidsskrift" 8.86
3. Sofie Rifbjerg " Træk af den moderne opdragelses historie" Gyldendal 1966
4. Morsing 1983
5. Dansk pædagogisk tidsskrift" 9.56
6. Inge Kristine Mortensen " Sofie Rifbjerg og "Kursus" i de første tiår" i Dansk pædagogisk tidsskrift" 8.86
7. Keld F Nielsen " En børnehavepioners syn på børn, arbejde og uddannelse" i "Barnet, pædagogikken, forskningen" Center for Småbørnsforskning 1992
8. Ruth Ingemann " Kursus for Småbørnspædagoger" Eksamensopgave på kandidatstudiet DPH 1994
9. Sofie Rifbjerg " Til afgangsholdet 1946" Lands arkivet for Sjælland m.m.
10. Keld F Nielsen " Børn bliver voksne - færdig med dem." I Skolestart februar 1990
11. Tore Raknes " 40 års småbørnspædagogik - status ved et jubilæum" Lands arkivet for Sjælland m.m.
12. Aase Hauch " "Kursus" i funktionen i tiden omkring 2. Verdenskrig" i Dansk pædagogisk tidsskrift" 8.86
- 13 Dansk kvindebiografisk leksikon
- 14 Sofie Rifbjerg som skolepsykolog DPT 8.86
- 15 Tore Raknes " 40 års småbørnspædagogik - status ved et jubilæum" Lands arkivet for Sjælland m.m.